

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА ТА ЇЇ РОЛЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

Після проголошення Акту про незалежність України інтерес широкої громадськості до української держави Богдана Хмельницького і українсько-російського договору 1654 року надзвичайно зріс. І хоча минуло вже 350 років від часу проведення козацької ради в Переяславі, ставлення суспільства до укладення міждержавної угоди між Україною і Росією залишається неоднозначним. Для того, щоб відтворити правдиву картину історії договору, необхідно з'ясувати передумови і процедуру його укладення, розкрити його державно-політичний характер, показати наслідки договору в історії України та Росії.

Шість років тривала Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького проти панування Польщі в Україні. У ході війни влада чужоземної польсько-литовської держави-Речі Посполитої в Україні була повалена, але Польща всіляко намагалась повернути Україну.

Ще в 1648 році, розпочинаючи війну Богдан Хмельницький шукав союзників. Першим, до кого він звернувся був кримський хан (хоч, як показав час він виявився невірним союзником), через нього Б. Хмельницький намагався заручитись підтримкою Туреччини. Прагнув встановити тісні зв'язки із васалами султана – Молдавією, Волощиною, Семиградям [2:5].

Природним було й прагнення встановити союзні відносини з єдиновірною Московією, яка теж не одноразово вела війни з Польщею, хоч і невдало. Спроби вступити у переговори з царським урядом робились уже наприкінці першого року Визвольної війни через посередництво східних ієрархів. Усі вини гостро засуджували братерство козаків з татарами й турками, підштовхуючи до спілки з володарем-одновірцем задля спільної боротьби за християнську віру [7:195].

Взагалі за період з 1649 року до початку 1654 року в Україні перебувало 13 посольств із Москви. Водночас із неї також відправлялись посольства до Москви.

Богдан Хмельницький і далі намагався схилити Москву до війни з Польщею, на кожному етапі переговорів виступав із пропозицією: Москва надає військову допомогу Україні для протистояння польському натиску, а за це Україна приймає протекторат Московської держави. В документі зазначено: "... нам наказано царському величеству бити челом – как наперед сего царское величество был к нему, гетману, и ко всему Войску Запорожскому милостив..." [4:492]. Після Зборівського договору з Польщею у 1649 році гетьман активніше домагається московської допомоги [2:75].

У 1651 році через порушення поляками Зборівського договору відновилась україно-польська війна, і водночас почали псуватись і московсько-польські відносини. В лютому 1651 року відбувся Земський собор на якому було прийнято рішення про взяття гетьмана з Військом Запорозьким під царський протекторат [10:82]. Але реальних кроків зроблено не було.

Військові дії продовжувались. Виснаження українського народу дійшло до краю, міста були зруйновані, ззовні-ніякої допомоги.

22 квітня 1653 року до Москви прибуло посольство від Богдана Хмельницького. Вони знову повторили прохання козацького гетьмана виступити на захист України, прийняти її "під високу руку" і послати на допомогу військові сили [7:72].

В жовтні за рішенням Земського собору Московський уряд посилає в Україну надзвичайну дипломатичну місію для підписання угоди. Місію очолив Василь Васильович Бутурлін. Місцем для підписання договору було обрано місто Переяслав. Вранці 8 січня Хмельницький скликав старшинську раду, яка й ухвалила прийняття царської протекції.

Опис Переяславської ради маємо у "Статейному списку", тобто звіті В. В. Бутурліна царю, що насичений подробицями. Протокольного документального запису Переяславської Ради не існує. Взагалі щодо статейних списків, що склалися послами і які зосереджувались потім у Посольському приказі у Москві, то їх об'єктивність і правдивість уже поставлена під сумнів істориками.

Вже під час урочистої присяги в Успенській соборній церкві, як зазначає М. Грушевський, між сторонами виникли серйозні ускладнення [3:729]. Гетьман поставив вимогу, щоб послы присягнули від імені царя Олексія Михайловича в

тому, що він не видасть їх польському королю, не порушить їх прав і вольностей. Царські послы категорично відмовились присягати за царя.

Богдан Хмельницький і козацька старшина вперше відчули, що це означає – абсолютистка тоталітарна царська держава. Але вони поклали великі надії на допомогу Москви у війні з Польщею і, щоб не зірвати переговорів, погодилися на односторонню присягу.

"Статейним списком" Бутурліна був закладений початок московської версії міфа про Переяславську раду. Бутурлін зображує картину ніби масовості Переяславської ради, всенародного рішення: "весь народ", "собралось великое множество всяких чинов людей", у церкві було "всенародное множество мужского и женского полу" [9:517]. М. Грушевський подає знайдені іменні списки тих, хто присягав у Переяславі, всього лише 284 особи [3:742].

Отже, взагалі в природі не існувало переяславського договору. Відбулась у 1654 році малочисельна Переяславська рада, яка носила декларативний характер. В Переяславі український уряд не одержав жодного офіційного документального акту, який би визначив умови об'єднання двох держав, жодної письмової грамоти виконання царським урядом усних запевнень московських послів.

Тому стає зрозумілим, чому гетьман з старшиною виявили таку енергійну ініціативу в укладанні міждержавного договору з Московією. Договір між Україною і Московською державою сформувався не за звичною для наших часів моделлю міждержавних договорів, тобто не як єдиний акт за підписом обох сторін. Умови договору 1654 року містяться в двох різних за формою актах. Отже, українсько-російський договір 1654 року в його остаточному московському тексті складається з 11 статей від 21 березня і узагальнюючої царської жалувальної грамоти гетьманові й Війську Запорозькому від 27 березня, які складають одну цілість [5:62].

Коли укладався українсько-московський договір 1654 року, Україна вже була незалежною державою-вона мала всі ознаки, притаманні поняттю "держава". Для Хмельницького договір 1654 року був насамперед звичайною угодою про військову допомогу в боротьбі проти Польщі. Крім того, уряд Богдана Хмельницького цим договором ставив завдання закріпити за Україною її права та вольності і не допустити в майбутньому їх порушень та обмежень царизмом. В умовах даної історичної доби було використано звичну для того часу форму договору між двома державами, так звану протекцію, коли вдаються за допомогою до сильнішої держави.

Самостійність України визнавалась і в аспекті міжнародних відносин. Гетьман проводив розгалужену міжнародну діяльність, мав дипломатичні зносини із Швецією, Австрією, Угорщиною та іншими державами. Чужоземні монархи, незважаючи, на договір 1654 р., трактували Україну як окрему від Москви державу, а гетьмана-як самостійного правителя. Значення цього договору вини оцінювали тільки як "протекцію" в тодішньому розумінні і договір не стояв на перешкоді їх дипломатичних відносин з Україною [11:151].

Оцінка договору московським урядом з часом змінювалась, спочатку він погоджувався з "протекційним" характером договору і вважав Україну вільною державою. Її відокремлював від Москви державний кордон і митниці.

Але Московське царство за своєю природою і характером було унітарною, феодально-кріпосницькою державою, для якої Українська Гетьманська держава з її республіканським ладом і сильними демократичними елементами була своєрідною історичною протилежністю. Отже, неминує рано, чи пізно царський уряд мав почати наступ на автономію України.

Наступ Москви на державність України, на українську автономну систему, економічно – соціальний лад, церковну незалежність почав розгортатись передусім у двох напрямках: поступове обмеження влади гетьмана та впровадження царських воєвод в українські міста.

Для України настали трагічні часи. Її подальша історія – це поступове обмеження, скорочення, знищення її суверенності московським самодержавством, а далі – Російською імперією, яка 1764 р. остаточно скасувала Гетьманську державу.

Історія українсько-російських відносин не пішла шляхом угоди 1654 року. Надто різні були національно-державні інтереси, цілі й прагнення двох союзників. Договір 1654 року, складений для забезпечення української державності став пасткою для неї.

Дана тема покликана стимулювати подальші зусилля істориків, сприяти подоланню поширених у суспільстві переконачень, фальсифікацій, міфів, нав'язаних радянською історіографією, а також пошуком нових, конструктивних підходів до оцінки нашого спільного з росіянами історичного минулого, яке виразніше бачиться саме з часової дистанції, і безперечно, потребує глибокого переосмислення і всебічного об'єктивного висвітлення, що є запорукою

взаєморозуміння, а також, й зближення українського та російського народів на засадах взаємоповаги і визнання права кожного на самовизначення і самостійне державне існування.

Література

1. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 р. Міфи і реальність. – К.: Варта, 1994. – 93с.
2. Горобець В. Переяславсько-московський договір 1654р.: результати і наслідки \ \ Доба Богдана Хмельницького. Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1995.-С.73-94
3. Грушевський М. Історія України – Руси. В XI т. – К.: Наукова думка, 1995-Т.IX.-880с.
4. Из записи переговоров в посольском приказе М. Суличича посла Б. Хмельницкого к русскому правительству \ \ Воссоединения Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах.- М., 1953. – Т II. С 490-492.
5. Лашенко Р. Переяславський договір 1654 року між Україною і царем московським \ \ Ювілейний збірник в честь проф. С.Дністрянського.- Прага, 1923 – С51-75.
6. Мицик Ю. Полин-корінь. Скільки діяв українсько-російський договір 1654р.? \ \ Старожитності, 1994 – 41.-С.17-19.
7. Петровський М. Визвольна війна українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії(1648-1654). -К.: Наукова думка, 1991.- 364с.
8. Смалій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет. – К.: Наукова думка, 1993.-624с.
9. Список украинских полков и городов, в которые были посланы представители русского правительства для приведения поселения к присяге на верность русскому государству \ \ Воссоединения Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах.- М., 1953.-Т III. С.517-518.
10. Яковенко Н. Нарис історії України. – К.: Генеза, 1998.-385с.
11. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII – XVIII віках. – Варшава, 1934-283с.

Ігор Гордіюк
наук. керівник – асист. О.В. Ятищук

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ХХІ СТ.

Якість освіти, якщо брати її в площинах різної значущості – це своєрідна візитка цивілізованості соціуму будь-якої країни. І таке бачення її ролі цілком виправдане. Адже якість освіти завжди зав'язується як на характері культури, так і опануванні нею людиною на особистісному рівні. Інакше кажучи, це той фермент освітянського людинотворення, без наявності якого не доводиться серйозно говорити про стан народження в країні соціального капіталу та зміцнення морально-психологічного здоров'я людності.

На жаль, зараз дійсно існує цілий ряд проблем в українській освіті, які потребують нагального вирішення. Ситуація в сучасній українській школі революційна: "низи" не хочуть по-старому, "верхи" не можуть по-новому. Учні не хочуть вчитися, бо суспільний досвід показує, що люди з вищою освітою, які намагаються жити чесно, ледве зводять кінці з кінцями; у престижні вузи, на престижні факультети не поступити без репетиторів та знайомства, а отже, потрібні гроші, а не шкільні знання, які не гарантують якісного результату на вступних іспитах, оскільки далекі від тих вимог, що їх вузи ставлять перед абітурієнтами. Учителі не хочуть працювати, бо безглуздо триматися лише на ентузіазмі. Зарплата, нижча від середньої по Україні, ледве дозволяє виживати фізично. Передплата журналів, газет, нові книги, театр – усе це можливо хіба що уві сні. Батьки, принижуючись на Батьківщині і по світах "за кусень хліба", втратили віру в потугу нації, в ідею державності, а школу розглядають лише як заклад для догляду за дітьми, своєрідну "камеру зберігання" для своїх чад до часу їх повноліття. Українці, окрім хіба "народних обранців", уже добре усвідомлюють відсутність в освіті рівних можливостей, оскільки приватні школи, елітні вузи, престижні спеціальності не для тих, чий батьки бідні.

Освіта сьогодні не тільки сприяє диференціації українського суспільства на злидарів та маєтних, вона стала засобом його деморалізації, оскільки провокує хабарництво (купівля в школі оцінок, атестатів, медалей; хабарі за вступ до вузу, студентська плата за екзамени і заліки викладачам та ін.).

Міністерство освіти і науки в Україні досі не виробило стратегічного бачення окремих проблем, які виникають в освіті сьогодні, коли саме суспільство, сам час вимагають змін. Це реалії, над якими нам варто замислитись, бо ми живемо вже у ХХІ столітті, і сьогоднішній учень житиме в 50-х роках цього століття у світі, події в якому відбуваються шаленими